

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА – ЕДНО РЕАЛИСТИЧНО РАЗБИРАНЕ

Богдан Богданов

Като казвам „реалистично разбиране“, имам предвид набор от антропологични аргументи, които поставят темата глобализация в по-широк контекст. Това не ново подхождане се следва от мнозина изследователи, и от авторитети в разработването на темата като Зигмунт Бауман. Задача в случая е аргументите на този вид подхождане да се изкажат по-открито, като се коментират и връзките, в които те влизат.

Основната теза, която се развива при по-последователното ползване на т. нар антропологични аргументи, е, че *макар и съвременна проява, глобализацията е израз на по-трайна черта на човешкото социално съществуване*. Тази черта се представя с различни термини, но може би най-често тя се назовава *интегриране*.

И така, независимо за какво време и какви условия на живот става дума, човешкото съществуване непременно се интегрира – в по-малки и по-големи общности. Държавите и страните, съюзите, корпорациите и прочие са интегриращи системи. Те са съставени от по-малки такива системи и участват в по-големи.

Разгърнатото комплексно интегриране е и глобализацията. Човешкото съществуване се е интегрирало в миналото в по-малки интегриращи системи, докато днес е изправено пред глобално интегриране, обхващащо цялото човечество. Задава се и друго по-обхватно интегриране – към други цивилизации в космически план.

Оттук и първият аргумент на формулираната теза. Реалистичното разбиране на глобализацията пред-

полага тя да не се разглежда обективистично като нещо в себе си с предикати-качества, отнасящи се само за нея. Значение има и съдържашото се в идеята глобализацията друго, което отвежда към по-обща фундаментална проява на човешкото съществуване.

От което следва и нормата мислещият по този начин да не смята, че хората са съществували по-рано в общности и общества, докато сега са сами по себе си в един отворен глобализиращ се свят. Или казано положително, мислещият реалистично по въпроса смята, че човешкият свят продължава да се организира посредством общности, институции и норми с тази разлика, че днес те са повече и влизат в по-комплексни отношения, отколкото в миналото.

Комплексността е налице и в случаите на проста социална система. Тя винаги се изразява в някакво съвместяване и насладване. Както примерно в класическа Атина новите общности и институции се насладват и съвместяват с по-стари. Разликата е, че днес тези насладвания и съвместявания са много повече и несравнимо по-komplицирани.

Оттук и възгледът, че глобализацията е процес на komplициране, проявен и в съвместяване на новите глобални общности и институции с по-стари. Подобно мирно, но и подривно съвместяване става и при появата на националната държава. Такъв е и съвременният случай с разклатените от глобалната икономика и култура устои на националната държава.

В този ред от аргументи влиза и идеята, че общностните цялости, в които се интегрира човешкото съществуване, съществуват не отделно, а свързано. Институции като семейството, националната държава, Европейският съюз и Организацията на обединените народи образуват възел от взаимно означаващи се възможности.

Следващият идея на реалистичното разбиране по темата е, че националните държави и глоболизиращият се свят не са обективно дадени неща със своя субстанция. Държавите, обществата и общностите заедно с институциите, които ги организират и поддържат, не съществуват по същия начин като отделното човешко същество. Съществуват виртуално, докато човешкото същество съществува реално.

Тогава кой е субект на глобализацията? След като тя е нещо процесно, би трябвало да може да се пита кой е този комуто се случва, кой глоболизира или претърпява глоболизиране. Обичайното твърдение е, че се глоболизира човечеството или световното общество, че се глоболизират отделните по-малки общества на страни или институции.

Да, но обществата и страните са само речеви, а не действителни субекти. Има речево равенство между българин и България в смисъл, че и едното, и другото е субект, но действителен субект на случване и правене е отделният българин, а не България.

Тогава кое е действителното в твърденията, че участващата в глобализацията България прави нещо или ѝ се случва нещо? Това, че с тази речева фигура се представя сумативно действителното, което вършат българите представителни личности – президентът, министър-председателят, еврокомисарят и прочие.

Така че по-реалистичната идея е, че във всички случаи на интегриране и глоболизиране действителният субект на ставащото или вършеното е отделният човек. Той се крие зад обективациите на правещи нещо общности, страни или институции.

Отделен човек обаче не означава реалния отделен човек, а усреднения повтарящ се индивид. Какво му е тогава по-реалистичното на това говорене? Усредненият индивид не е ли също абстракция като страната, ин-

ституцията или цялостта на човечеството? Абстракция е, но по-проста и по-наблюдаема.

Действително трябва да вярваме на предложената от Антъни Гидънс формула, че самоконституирането на индивида е универсалното свойство на модерната личност и на модерното глоболизиращо се общество, което е общество на самоконституиращи се личности.

Но, разбира се, тази формула сочи идеално, а не реално положение, идеално в двойния смисъл, че самоконституиращият се индивид е средният повтарящ се индивид и че самоконституирането е нещо добро-желано-цел, т. е. тенденция, а не нещо повсеместно реализирано.

Иначе съвременното човешко общезитие е пълно с индивиди, които не се самоконституират, не правят сами своята идентичност с нови и нови предикати в зависимост от ситуацията, в която са, а се определят с твърди принадлежности и дори страдат от това, че им липсва твърда принадлежност, която да ги отърве от бремето на постоянното самоконституиране.

Кое то прояснява защо се глоболизира съвременният свят. Защото расте броят на самоидентифициращите се свободни личности. Броят им и свободното им движение е един вид тяга за пораждаване на все повече и по-обемни системи за интегриране.

По-горното прояснява още защо глоболизацията не върви леко. Защото глоболизиращото интегриране не се следва от всички. Мнозина предпочитат частичното интегриране. А и друго – при толкова налични начини за глоболизиране едни следват едни, други други начини на интегриране, а трети живеят по-малко или повече дезинтегрирано.

Именно защото е свободно, човешкото същество не може да бъде заставаено да бъде подвижно и самостоятелно според една и съща норма и в една и съща степен. Човешкото същество може да бъде подмамено или да се

самоизмами да влезе в някое ново интегриране. Но, така или иначе, в един момент то излиза от интегрирането и модерното време и се приютява в някакво минало.

Гледната точка на ставащото с отделното човешко същество прояснява и друго – защо нарастването на глобализацията не е нито равен, нито тотален процес, а нещо криволичещо и защо няма гаранция, че голямата вълна на глобализацията след Втората световна война няма в един момент да се забави и отстъпи. Както и в миналото, и в съвременността подемът на интегрирането може да бъде последван от дезинтегриране.

Така е, защото глобализацията не е еднаква за всички. Което прави реалността по-разнопосочна от тенденцията, а и неравно организирана като време. Това е естествено – всички човешки реалности са многовременни. Предимството на модерното време е само в това, че то е многократно по съзнат и инструментално овладяван начин.

Повечето от тези идеи се следват от един вид съвременна антропология, която настоява, че проблемите на социалното съществуване се проясняват по-добре в гледната точка на отделния човек. По-добре означава по-реалистично, а по-реалистично това обществата и обществените институции да се мислят не като затворени идентични на себе си неща, а като потенциални сложни обекти, излъчващи предикати-качества, с които отделният човек строи своето себе си.

Което води и до друго отношение към словото, до разбирането, че всяко казване наслоява значения и че думите и нещата не съвпадат. Такъв е случаят и с думата глобализация, която върви заедно с комплекс от не непременно добре съчетаващи се значения. Разминаването започва от етимологичните внушения за обхващане на глобуса, на този свят на земята и за това, че

човекът по-рано не е имал цял свят, а сега вече го има или започва да го има.

Да, но хората се различават от съществата без език по това, че имат идея за свят и че тя не съвпада с конкретния свят, в който живеят. Това несъвпадане е проблем, но и нещо положително. Защото поради несъвпадането хората се стремят и към съвпадане, и постоянно насладват в съзнанието и речевите си изяви както значения, така и светове.

Затова и глобализацията е не само стремеж към обхващане на този свят на земята, но и към надхвърляне. Надхвърлянето е другото добро име за представяне на т. нар. интегриране. Отделният човек се интегрира, за да надхвърли себе си, да надхвърли своята слабост и недостатъчност, а после заедно с цялото, към което се интегрира, да надхвърли и него.

Полезно е да се върви и по тази линия на говорене, да не се изпада в следата на един термин и съответно в реификация, а говорещият да се отмества от един термин към друг. Да, глобализацията е интегриране, но интегрирането е и надхвърляне. Гледната точка на индивида отвежда и в тази разширителна посока.

Но иля отвежда и към различаването, за което пледира формулираната в началото теза – на старото или трайното в човешката жизнена среда, което нарекох интегриране-надхвърляне, от новото и съвременното, което наричаме глобализиране.

Кои са съвременните признаци на глобализацията, липсващи в миналото? Преди всичко скоростното нарастване на броя на реално подвижните индивиди, претърпяващи, но и предизвикващи глобализиране. Като казвам индивиди, имам предвид и тези, които са субекти на общостни действия.

В съвременния свят са несравнимо повече и индивидите, които се движат реално, но и многото видове субекти на дейности, на различни индивидуални, но и на огромен брой общностни дейности. Добавя се и усложнението, че един и същи човек участва в глобализирането и с индивидуална, и с общностна роля.

Как е в античния свят? Движещите се индивиди и съответно агентите на интегриране са по-малко и са закрепени за определени роли. Поети или философи, те обикалят света на Средиземноморието и определено допринасят то да е по-голям реален свят, в който се помещават по-малки.

За повечето древни хора обаче интегрирането става по идеален несветски начин, най-често по празници със слушане на текстове и участие в култове. Празниците, култовете, религиозните доктрини, а по-късно и религиозната вяра са за тях инструментите за конструиране на по-голям свят от този, в който живеят, по-голям имагинерен свят.

Това, разбира се, става и днес. Но несъмнено днешното реално интегриране е с несравнимо повече субекти и съответно на тях разполага и с несравнимо повече инструменти. От XV век насам такъв инструмент за интегриране е печатната книга и многото видове литература, за появата на които между другото способства и актът на индивидуалното четене. В следващите векове все по-убързено се добавят нови и нови инструменти.

Най-съществената добавка на скорошната модерност е Интернет и развилата се с него дигитална култура, която позволява на все повече хора да стават и текстопроизводители, и като влизат в най-различен вид достъпи, да конструират един подвижен виртуален свят.

Така в тази глобализирана и глобализираща среда се срещат по-рано силно разделените и дори противополо-

ставени конкретен реален и имагинерен идеален свят. Те се свързват в крехкото дигитално единство на виртуалното, което се реализира, и на реалното, което се виртуализира.

Разбира се, ако ни е мил терминът глобализация, можем да говорим и само с него и да наречем ред културни прояви на миналото и най-вече стремежа към цял по-голям имагинерен свят глобализация. И все пак е по-добре терминът да се отнася по-тясно за съвременната светска тенденция към създаване на реално интегриран човешки свят на земята и тази тенденция да не се смесва с исконното идеално форматиране на цели светове, характерно за всяко човешко съществуване.

Кое то не пречи да се напомни, че отделянето на едното от другото е възможно само донякъде. Реалното и идеалното интегриране са свързани. Знаем защо. Защото всяко реално интегриране се предхожда от идеалната идеалност на мечтаенето и по-реалната идеалност на схемата-проект.

Оттук и трудността да се прокара отчетлива граница между съвременното глобализиране и досъвременното интегриране. Не може и поради друго – защото никаква съвременност не е в състояние да бъде чисто съвременна. Затова и глобализацията има и ще продължи да има работа със съпернически и фундаментализми.

Дали може да се направи нещо срещу това съперничество? Може нещо малко. То е теоретиците на глобализацията да се откажат от ответния удар да я разбират фундаменталистки и да се поддават на заблудата, че е възможно човечеството да живее в еднотонен общ свят и еднотонно общо време.